

Nová kniha: História anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku

„História anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku“ od autorov doc. MUDr. Jozefa Firmenta, PhD., MUDr. Štefana Trenklera, PhD., MUDr. Ondreja Bohuša, PhD. a MUDr. Milana Onderčanina, PhD., vydavateľ: Knižny Hanzlúvka, Košice, 2013, ISBN: 978-80-89546-10-1, počet strán 486.

História modernej chirurgie začína zavedením anestézie a asepsy do chirurgickej činnosti v polovici 19. storočia. O začiatkoch zavádzania anestézie a operácií v narkóze na chirurgických pracoviskách na Slovensku je venovaná knižná publikácia významných predstaviteľov anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku doc. MUDr. Jozefa Firmenta, PhD., MUDr. Štefana Trenklera, PhD., MUDr. Ondreja Bohuša, PhD. a MUDr. Milana Onderčanina, PhD.: **História anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku**.

Kniha začína oslovením „Vážení čitatelia“, v ktorom autori uvádzajú, že ich snahou bolo zdokumentovať údaje o zrode a budovaní svojho odboru od prvých začiatkov až po súčasnosť, po stránke personálnej, technickej, legislatívnej a organizačnej, pre súčasnosť aj budúce generácie tak, aby kniha bola zdrojom pre históriu medicíny v odbore anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku.

Prvá kapitola *Úvod do histórie slovenskej anestéziológie a intenzívnej medicíny* v subkapitolách opisuje vznik nemocníc na Slovensku a rozvoj chirurgie na Slovensku. Je tu zmienka o verejne prezentovanej éterovej narkóze vykonanej W. Mortonom 16. októbra 1864 v Bostone a o éterovej narkóze, ktorú aplikoval člen radu Milosrdných bratov Celestyn Opitz 7. 2. 1847 v dnešnej nemocnici na Františku v Prahe. Konštatuje sa tu, že nutnosťou ďalšieho pokroku chirurgických disciplín bola anestézia, ktorá vzišla z chirurgie, a bola jej neoddeliteľnou súčasťou. Anestézia v ďalšom období dopomáhala k rozvoju a diferenciacii chirurgie. Nemocnice na Slovensku, kláštorné, mestské, župné a štátne, na prelome 19. a 20. storočia sa zameriavali predovšetkým na liečbu interných ochorení a len čiastočne vykonávali menšie chirurgické výkony a neboli prispôbené na poskytovanie chirurgickej starostlivosti. Na Slovensku v 19. storočí vzniklo len jedno nemocničné chirurgické oddelenie v Krajinskej nemocnici v Bratislave, kde sa vykonal roku 1891 prvé dva úspešné cisárske rezy na Slovensku a roku 1903 bola prvá appendektómia, ale otázka spôsobu anestézie

zostáva nezodpovedaná pre neexistenciu operačných záznamov. Konštatuje sa tu, že pokroky v chirurgických odboroch, a hlavne v chirurgii, si nevyhnutne vyžadovali rozvoj anestézie. Tieto disciplíny sa vzájomne prelínajú, závisia jedna od druhej. Anestézia vznikla v lone chirurgie, ale jej osamostatňovanie nebolo ľahké a bezproblémové.

V subkapitole *Obdobie medzi dvoma svetovými vojnami* a prvé zmienky o anestézii, sa uvádza, že rozmach anestéziológie a anestéziologických techník, objavenie množstva nových anestetík a formách používaných v anestéziológii si vyžiadalo celosvetové zjednocovanie a štandardizáciu technickej a prístrojovej terminológie, ako aj anestetických postupov. Po prvej svetovej vojne bola založená Univerzita Komenského v Bratislave a 21. septembra 1919 vznikla jej Lekárska fakulta. Prvým prednostom chirurgickej kliniky sa stal profesor Stanislav Kostlivý, ktorý založil slovenskú chirurgickú školu a z jeho žiakov sa v nasledujúcich rokoch stali primári chirurgických oddelení na Slovensku a zabezpečili rozvoj chirurgie a s ním aj anestéziológie. Výrazne sa rozšírila paleta chirurgických výkonov, ktoré sa museli robiť v celkovej anestézii, ktorej spôsob, a kto ju podával, nie

Anestéziol. intenzívna med., 2015; 4(1): 36–38

je dokumentovaný. Autori uvádzajú, že ešte aj začiatok 20. storočia pre väčšinu chirurgických pracovísk je dobou predarchívnu.

Uvádzajú, že v Liptovskom Mikuláši sa zachovali operačné knihy od roku 1932 a pri druhej cholecystektómii v Liptovskom Mikuláši 8. júla 1933 bola prvý raz použitá celková anestézia éterom. Recenzent túto subkapitolu dopĺňa údajom, že na I. chirurgickej klinike UN L. Pasteura v Košiciach sú veľmi dobre zachované operačné knihy od roku 1919, ktoré založil MUDr. Jozef Uram – riaditeľ Štátnej nemocnice v Košiciach a primár jej chirurgického oddelenia. V operačnej knihe sú aj údaje o použitej látke k anestézii, ale bez uvedenia, kto anestéziu podával. Prvá operácia appendectómia v narkóze chloroformom sa uskutočnila 15. apríla 1919 u 15-ročného dievčaťa, 7. mája 1919 u pacientky pre volvulus bola vykonaná laparotómia v éterovej narkóze, 22. augusta 1919 vykonaná resekcia žalúdka a GEA pre ulcus ca. ventriculi v éterovej narkóze. Rok 1934 autori považujú za prvý písomne dokumentovaný začiatok existencie slovenskej anestéziológie, odvolávajú sa na prácu s anestéziologickou tematikou „Předběžné sdělení o intravenózní narkóze Evipanem“, ktorú uverejnil MUDr. Karol Šiška asistent II. chirurgickej kliniky prof. Diviša v Časopise Lékařů českých. Medzi dvoma svetovými vojnami v ČSR sa vykonávali predovšetkým lokálne a lumbálne anestézie, ktoré sa uprednostňovali pred celkovou anestéziou, pretože ešte neexistovali odborne školení anestéziológovia a anestézia sa zverovala laickým osobám alebo najmladším lekárom.

V subkapitole *Obdobie rokov 1945 – 1960*, sa uvádza úzke spojenie českej a slovenskej medicíny. Vo Vojenskej nemocnici v Prahe-Sřešovicích bolo 1. januára 1948 zriadené anestéziologické oddelenie a za jeho prednostu bol ustanovený plk. MUDr. Lev Spinadel, ktorý anestéziologickú odbornosť a erudíciu získal počas pobytu v Anglicku. Bolo to prvé anestéziologické oddelenie v ČSR. MUDr. Spinadel bol zakladateľom anestéziologického odboru v Čechách a na svojom oddelení sa venoval aj postgraduálnemu vzdelávaniu civilných lekárov. V rámci chirurgickej

katedry Ústavu pre doškoľovanie lekárov v Prahe, MUDr. Spinadel bol školiteľom pre odbor anestéziológia a organizoval špecializačné kurzy v anestéziológii, ktorých sa zúčastnili aj lekári zo Slovenska. Významnú úlohu pre anestéziu na Slovensku zohral MUDr. Pavol Šteiner, ktorý sa po II. svetovej vojne vrátil z Anglicka. V roku 1946 bol krátky čas primárom chirurgického oddelenia v Košiciach a potom v Martine a vedúcim Katedry chirurgie Slovenského ústavu pre doškoľovanie lekárov v Trenčíne. V druhej polovici päťdesiatych rokov 20. storočia väčšina vedúcich chirurgických kliník v Čechách aj na Slovensku dospela k názoru, že pre anestéziu treba z kolektívu chirurgov vyčleniť osobitného lekára, ktorý by absolvoval študijné pobyty v anestéziológii v zahraničí a na niektorých pracoviskách sa to aj uskutočnilo. V subkapitole Obdobie rokov 1961 – 1970, sa uvádza, že rok 1963 bol prelomovým rokom, keď 13 absolventov predatestačného sústredenia urobilo kvalifikačnú atestáciu a začínajú sa naplňať funkčné miesta ústavných anestéziológov. Okolo roku 1960 začali vznikať prvé nepostelové oddelenia, v druhej polovici šesťdesiatych rokov postelové oddelenia. Štátna zdravotná správa legitimizovala zriaďovanie resuscitačných oddelení. Prvé postelové oddelenie anestéziológie a resuscitácie v Československu vzniklo v Košiciach v roku 1966. Zvýšil sa počet lekárov, ktorí absolvovali základný kurz v anestéziológii. Negatívne pôsobil rok 1968, keď počet atestovaných anestéziológov emigroval.

V subkapitole Obdobie rokov 1970 – 1990, autori uvádzajú, že v sedemdesiatych rokoch sa v USA začína rozvíjať **urgentná medicína** ako medziodborová disciplína, ktorá sa zaoberá akútnymi stavmi akéhokoľvek pôvodu vo všetkých vekových skupinách. Významným pre jej vznik bolo spracovanie a celosvetové prijatie metodiky kardiopulmonálnej resuscitácie, ktorá bola prijatá aj u nás a zavedená do klinickej praxe v roku 1974. V druhej polovici sedemdesiatych a začiatkom osemdesiatych rokov sa začali zriaďovať stanice záchranej služby (SZS) a rýchlej záchranej služby (RZP). Školenie budúcich sestier a príprava lekárov iných odborností, ktorí v začiatkoch vykonávali pohotovostné služby, spočívala na anestéziológoch. Narastajúce úlohy pre RZP, materiálne a personálne vybavenie SZS postupne viedlo k odčleneniu RZP od ARO. Počet sestier aj lekárov pracujúcich v troch zložkách ARO – anestézia, resuscitácia a RZP, ich spoločenské uplatnenie a možnosť komunikácie viedol v roku 1974 k založeniu komisie sestier, ktorá sa potom zmenila na sekciu sestier. Zaviedlo sa pomaturitné špecializačné školenie

sestier v odbore anestéziológia. V roku 1986 ako na jedinej lekárskej fakulte na Slovensku sa začlenila do učebných osnov ako samostatný predmet anestéziológia. V subkapitole Obdobie po „nežnej revolúcii“, sa poukazuje na možnosť lepšej komunikácie s vyspelými krajinami, kde vývoj anestéziologickej činnosti mal podstatný náskok pred Slovenskom, osobne navštíviť pracoviská v zahraničí a vidieť spôsob ich práce. V tomto období sa osamostatňovali stanice rýchlej lekárskej, respektíve zdravotníckej pomoci, vznikali ambulancie pre liečbu bolesti a ambulancie pre predanestetické vyšetrenie. Do praxe sa dostali nové lieky a zaviedli sa nové anestéziologické prístroje s monitorovaním anestetických plynov s možnosťou podávať minimálne množstvo anestetík. Významný pokrok nastal v oblasti **intenzívnej medicíny**. Všetka pozornosť sa venuje bezpečnosti pacientov vo vzťahu k anestéziologickým a intenzivistickým postupom.

Ďalšia časť prvej kapitoly je venovaná organizačnému zabezpečeniu anestéziologickej služby. Autori uvádzajú, že chirurgovia si stále viac uviedomovali potrebu odborne vykonanej anestézie a zabezpečenie pacienta v priebehu operácie a aj v bezprostrednom pooperačnom období. 8. decembra 1951 na výborovej schôdzi Čsl. chirurgickej spoločnosti bola poverená docentka Pastorová, aby sa ujala v rámci chirurgickej spoločnosti založenia Komisie pre anestéziológiu. Ministerstvom zdravotníctva ČSR, vyhláškou z roku 1952, bol odbor anestéziológie a resuscitácie štátom uznaným lekársym odborom. Poukazuje sa tu na Metodický pokyn MZ z roku 1972 o diferencovanej starostlivosti. Pre resuscitačnú starostlivosť sa mali postelové oddelenia zriaďovať v nemocniciach III., a podľa potrieb a možnosti, aj II. typu. Boli menovaní hlavní, krajskí a okresní odborníci pre anestéziológiu. Poukazuje sa tu na vznik Spoločnosti anestéziológie pri reorganizácii Čsl. lekárskej spoločnosti J. E. Purkyně a vlastné národné výbory v rámci federácie. Druhá kapitola opisuje vznik Komisie pre anestéziológiu Čsl. chirurgickej spoločnosti 8. decembra 1951. Na jej ustanovujúcej schôdzi 16. mája 1952 v Olomouci za jej predsedníčku bola zvolená MUDr. Jana Pastorová a za podpredsedu pre Slovensko MUDr. Ján Fizély. V roku 1953 boli vymenovaní na Slovensku prví krajskí odborníci pre anestéziológiu. Uvádza sa tu vznik Anestéziologickej komisie slovenskej odbočky Čsl. chirurgickej spoločnosti J. E. Purkyně a jej ustanovujúca schôdza 6. decembra 1960 v Bratislave (v knihe sa nesprávne uvádza, že v Košiciach), na ktorej bol za predsedu zvolený

MUDr. Rudolf Klima. 7. decembra 1961 vznikla Slovenská odbočka anestéziologickej sekcie Čsl. lekárskej spoločnosti J. E. Purkyně a na jej ustanovujúcej schôdzi za predsedu bol zvolený MUDr. Milan Buroš. Je tu opísaná aktívna činnosť sekcie aj odbočky počas ich pôsobenia. V ďalšej časti druhej kapitoly sa venuje Slovenskej spoločnosti anestéziológie a resuscitácie – SSAR v rokoch 1969 – 1990, ktorej zakladajúca schôdza sa konala 28. februára 1969 a jej predsedom bol zvolený doc. MUDr. T. Kadlic. Činnosť SSAR je podrobne opísaná podľa volebných období, od prvého – roky 1969 – 1973 až po piate 1985 – 1990 s uvedením mien predsedu, podpredsedov a členov výboru. Uvádzajú sa tu všetky aktivity v rámci rozvíjania a zdokonaľovania odboru anestéziológie a resuscitácie.

Vzniku, práci a symbolom Slovenskej spoločnosti anestéziológie a intenzívnej medicíny (SSAIM) je venovaný záver druhej kapitoly. Táto spoločnosť mohla vstúpiť do európskych aj svetových organizácií v anestéziológii a intenzívnej medicíne. Opisujú sa tu kongresové podujatia SSAIM s medzinárodnou účasťou významných predstaviteľov odboru i úradujúcich prezidentov európskych a svetových spoločností anestéziológie a intenzívnej medicíny, ako aj aktívna účasť našich členov spoločnosti v činnosti medzinárodných organizácií. Uvádza sa tu, že od roku 1999 sa konajú Zimné fóra SSAIM – ako komorné podujatia odborno-relaxačné, zamerané na bilaterálne kontakty s európskymi i zámorskými odbornými anestéziologickými spoločnosťami. Významnou pre SSAIM je skutočnosť, že na konci roka 2012 vyšlo prvé číslo časopisu Anestéziológia a intenzívna medicína. Konštatujú, že v rámci odboru sa vychovali špičkoví odborníci a na LF Slovenska sa zriadili kliniky a katedry AIM pre pregraduálne a postgraduálne vzdelávanie. SSAIM na pamiatku zakladateľa modernej slovenskej anestéziológie a intenzívnej medicíny každoročne udeľuje Pamätnú medailu Tomáša Kadlica. Je tu uvedená chronológia výročných kongresov a aktivít SSAIM v rokoch 1993 – 2011, spolu 19, a chronológia zimných fór SSAIM v rokoch 1999 – 2011 konaných na Štrbskom Plese vo Vysokých Tatrách, spolu 15, s uvedením hlavných tém a mien zahraničných hostí.

Tretia kapitola je venovaná histórii anestéziologických pracovísk na Slovensku usporiadaná a zredigovaná v spolupráci s autormi z jednotlivých pracovísk. Je tu pomerne podrobne opísaná história od vzniku až po súčasnosť všetkých anestéziologických pracovísk na Slovensku podľa územnosprávneho členenia. Bratislava

Mesto + Malacky, Trnavský, Trenčiansky, Nitriansky, Žilinský, Banskobystrický a Prešovský kraj, Košice Mesto, Košický kraj (bez Košíc), ktoré sú v nemocniciach univerzitných, fakultných, štátnych, rezortných, v špecializovaných a odborných ústavoch aj v nemocniciach, ktoré sa transformovali alebo zanikli. Pri jednotlivých pracoviskách sa uvádzajú meno a dáta narodenia ich primárov alebo prednostov s obdobím ich pôsobenia, mená a doba pôsobenia vedúcich sestier, mena lekárov a pracovníkov, materiálo-technické a prístrojové vybavenie, ako aj rozsah a kvantita činnosti pracoviska. V publikácii sa venuje pozornosť histórii detskej anestéziológie a intenzívnej medicíny na Slovensku. Venuje sa tu pozornosť aj histórii prednemocničnej – urgentnej starostlivosti v Bratislave, v Košiciach

a ostatných regiónoch, leteckej záchrannej službe, legislatíve a ďalšiemu vývoju tejto starostlivosti. V závere publikácie sú uvedené mená osobností slovenskej anestéziológie a intenzívnej medicíny s curriculum vitae osobnej aj profesionálnej v počte 112 v abecednom poradí. Je tu kapitola venovaná histórii anestetík inhalačných, intravenózných, opioidov, svalových relaxancií, lokálnych anestetík a krátka stať „deti a anestetiká“. Uvádza sa tu história anestéziológie a intenzívnej medicíny v tabuľkách od doby okolo 1400 pred Kr. po rok 1996. Posledná kapitola *Myšlienky na záver* uvádza zamyslenia veľmi cenné a je vhodným zakončením publikácie.

Jednoznačne možno povedať, že autorskému kolektívu so spoluautormi z jednotlivých pracovísk sa podarilo vytvoriť kvalitnú a cennú

knižnú publikáciu s bohatou obrazovou dokumentáciou. Kniha je v peknej reprezentatívnej úprave s pevnou väzbou, ktorá dobre prezentuje aj vydavateľa. Publikácia posluží všetkým pracovníkom odboru anestéziológie a intenzívnej medicíny každej generácie – pre staršiu bude spomienkou, pre mladšiu ponaučením. Radi si ju určite prečítajú aj chirurgovia a lekári ostatných medicínskych odborov, ale aj študenti medicíny pri rozhodovaní o výbere svojho odboru.

*Článok je prevzatý z
Slov. chir., 2014; roč. 11(1): 36–38*

Prof. MUDr. Július Vajó, DrSc.,

emeritný profesor

II. chirurgickej kliniky LF UPJŠ

Rastislavova 43, 040 01 Košice
